

УДК 378.146

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Гнатченко Н. В.

*Комунальний заклад охорони здоров'я «Харківський обласний медичний
коледж»*

У статті проведено теоретичний аналіз підходів щодо організації позааудиторної самостійної роботи студентів. Розкривається визначення сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента», принципи організації та підходи до класифікації СРС. Розглянуто застосування інноваційних підходів організації СРС у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: самостійна робота студентів, інтерактивні методи навчання, дидактичні ігри, інтелект-карти, кейс-метод, метод проектного навчання, інформаційно-комунікативні технології.

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕАУДИТОРНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Гнатченко Н. В.

*Коммунальное учреждение здравоохранения «Харьковский областной
медицинский колледж»*

В статье проведен теоретический анализ подходов к организации внеаудиторной самостоятельной работы студентов. Раскрывается определение сущностного представления понятия «самостоятельная работа студента», принципы организации и подходы к классификации СРС. Рассмотрено применение инновационных подходов организации СРС в учреждениях высшего образования Украины.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, интерактивные методы обучения, дидактические игры, интелект-карты, кейс-метод, метод проектного навчання, інформаційно-комунікативні технології.

THE ANALYSIS OF THE APPROACH TO EXTRACURRICULAR SELF-DEPENDENT WORK OF STUDENTS

Hnatchenko N.V.

Communal Health Institution «Kharkiv Regional Medical College»

The article contains the theoretical analysis of the approach to the extracurricular self-dependent work of students in the article.

Self-dependent work of student is considered a special form of organizing the educational activity in higher education institutions and as a kind of student's activity. The author considers it is one of the main ways of the learning of the educational material. In this article self-dependent work of students is presented as a way of perception of the educational material and its further fixation with educator's manual but without his directly involvement. Self-dependent work of student promotes the development of self-dependence, activity, initiative and creative thought.

The views of scientists on the essence, classification and organization principles of self-dependent work of student were analyzed.

It was proved, that introduction of innovative methods of educating motivate students to self-dependent creative activity. Innovative approaches include : game method, problem-searching methods (case-method, crating an intellectual map, etc.),project educational method, the method of using new information and communication technologies in studing (electronic textbooks, computer programs, computer presentations, Web-quests, etc.).

Increasing the quality of higher education in today's conditions requires using of different program products including computer testing. Their introduction is possible at the self-control of student's knowledge at the stage of educational process.

Key words: self-dependent work of students, interactive methods of education, didactic games, case-method, intellectual maps, project educational method, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Демократичні зміни в соціально-економічному розвитку України, що спрямовані на інтеграцію національної системи освіти в європейський освітній простір та реалізація стратегії навчання на протязі всього життя обумовлюють посилення уваги до організації самостійної роботи студентів (СРС) медичних коледжів та забезпечення її продуктивності.

Сутність, принципи організації СРС були вивчені та проаналізовані в ґрунтовних дослідженнях Т. О. Бажан, В. Є. Бенери, Н. І. Бойко, Н.Є. Герасімової, С. Ю. Гончаренко, В. І. Євдокимова, П. Ф. Каптерева, Н. В. Кузьміної, В. І. Лозової, М. Ю. Мартиненко, В. М. Нагаєва, Т. М. Олійник, В. Л. Ортинського, П. І. Підкасистого, М. І. Пирогова, І. Ф. Прокопенка, О. В. Слободяник, М. А. Умрик, К. Д. Ушинського та ін.

Основні підходи до класифікації СРС, а також інноваційні форми, види, методи організації навчання студентів були окреслені та охарактеризовані в публікаціях В. Л. Ортинського, П. І. Підкасистого, Л. В. Штефан та ін.

Одвічні проблеми педагогічної науки «чому навчати та як навчати?» набули нині особливої актуальності в системі вищої освіти.

В умовах стрімкого розвитку і розширення застосування в освітньому процесі інноваційних технологій та відкритих інформаційних джерел передача «готових» знань перестає бути головною метою вищої освіти. Мета освіти у сучасному суспільстві – інтелектуальний та моральний розвиток людини. Сьогодні потрібні фахівці, які здатні критично мислити, вміють бачити і творчо вирішувати професійні завдання.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз підходів щодо організації позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти», методичних рекомендацій щодо «Розроблення освітніх програм» СРС є

однією з основних форм організації освітнього процесу, що передбачає розвиток у студента самостійності, ініціативності, творчого мислення та ін.

Проведений нами аналіз психолого-педагогічних джерел інформації свідчить про те, що видатні педагоги та філософи минулих століть усвідомлювали значущість самостійної діяльності під час становлення та розвитку особистості. Так, наприклад, відомий німецький педагог А. Дістервег проголошував найвищу мету освіти: «Виховання самостійності за допомогою самодіяльності» [5, с.127]. Становленню й розвитку теорії СРС у освітньому процесі закладів вищої освіти (ЗВО) сприяли такі видатні педагоги як М. І. Пирогов, К. Д. Ушинський та ін. Слід зазначити, що саме К. Д. Ушинський вперше серед вітчизняних педагогів визначив СРС як предмет психолого-педагогічного дослідження й розглядав організацію СРС як результат об'єднання діяльності викладача та діяльності студента, спрямованої на оволодіння знаннями репродуктивним і творчим способами [21].

У період сучасності думки представників педагогічної науки щодо змісту поняття «самостійна робота студента» поляризувалися. У табл. 1 наведено підходи деяких дослідників сучасності щодо сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента».

Виходячи зі змісту табл. 1 можна констатувати, що існує розмаїття поглядів дослідників щодо сутнісного уявлення про поняття «самостійна робота студента», разом з тим всі зазначені та інші дослідники наголошують на тому, що СРС – це особлива форма організації освітньої діяльності у ЗВО та вид діяльності студента, що є одним з головних засобів опанування навчального матеріалу, плануються й виконується згідно завдань викладача та під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Таблиця 1

Підходи деяких дослідників щодо сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента»

№	Уявлення поняття «СРС»	Дослідники
---	------------------------	------------

з/ п		
	... самостійне вивчення, закріплення й поглиблення раніше здобутих і нових знань, набування практичних навичок і умінь	В.Л. Ортинський [14, с.205]
	... засіб організації самостійної діяльності студентів	П.І. Підкасистий [17, с. 228]
	... спільна діяльність викладача та студента (наукова, навчальна, практична тощо), яка має за мету виховання самодіяльності особистості студента для самостійного засвоєння ним знань, умінь і навичок; діяльність індивіда, що здійснювалася ним своїми власними силами без сторонньої допомоги	В.Є. Бенера [2, с.22]
	Складне багатомірне педагогічне явище, яке включає систему взаємопоєднаних структурних і функціональних компонентів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану цілям виховання, освіти і розвитку в умовах її опосередкованого управління та самоуправління	Н. І. Бойко [3, с. 9]
	Одна з форм навчально-пізнавальної активності, діяльності студента, цілями якої виступають: засвоєння студентами змісту освіти (знання, навички, уміння, досвід діяльності, прийоми, алгоритми і т. ін.); формування рис самостійності і як результату навичок самоосвіти	М.А. Умрик [20, с. 10]
	Організаційна форма навчання та засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності чи її результат	О.В Сободеяник [18, с. 6]
	Форма організації самостійної навчально-пізнавальної та практичної діяльності, зміст якої полягає у самостійному вирішенні навчальних та навчально-професійних завдань	М.Ю. Мартиненко [11, с. 27]

Узагальнення викладеного у дослідженнях В. І. Лозової матеріалу з проблеми класифікації СРС, дозволяє стверджувати, що у сучасних закладах вищої освіти СРС упроваджується у наступних формах організації навчання [10, с. 187]:

- індивідуальні (курсіві, дипломні роботи та проекти, реферативні повідомлення, самостійна науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації, олімпіади тощо);
- групові та парні (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках);
- масові або фронтальні (проектне навчання, програмоване навчання).

За класифікацією, запропонованою П. І. Підкасистим, слід розмежовувати такі види СРС: ті, що мають виконуватися за зразками (репродуктивні); реконструктивно-варіативні; евристичні (частково-пошукові) і творчо-дослідницькі [17, с. 157-189].

Репродуктивні завдання ґрунтуються на відомих студентам фактах, на отриманих готових алгоритмах виконання дій.

Реконструктивно-варіативні СРС пов'язані з необхідністю використання попередньо набутих знань для розв'язання нових питань, проблем, ситуацій.

Евристичні форми організації СРС передбачають часткову побудову дій у новій ситуації, тобто організацію продуктивних процесів мислення студентів та передбачає використання проектної діяльності, вирішення конкретних ситуацій, ситуаційних завдань; складання портфоліо; участь у дидактичних іграх; складання та вирішення різнорівневих тестів, тощо.

Творчо-дослідницький підхід до організації СРС, в основному, реалізується завдяки науково-дослідній роботі (НДР) студентів, яка вважається важливим засобом підвищення якості підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного майбутнього випускника закладу вищої медичної освіти [13].

Окреслюючи основні підходи до організації СРС, ми погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників (В. І. Лозова, Л. В. Онучак, Н. О. Шишкіна, та ін.), що до самостійної творчої діяльності студентів спонукає упровадження інноваційних методів навчання під час організації позааудиторної СРС. Дослідники вважають, що інноваційні методи навчання основані на використанні в

освітньому процесі нових нестандартних, прогресивних технологій, які спрямовані на підвищення рівня знань, умінь та навичок здобувачів освіти.

Визначаючи основні тенденції розвитку СРС, науковці акцентують увагу на переході від традиційних (інформативних) до новітніх (активних, інтерактивних) методів навчання. Стосовно цього питання слід зазначити, що, термін «інтерактив» походить від англійського «interact» («Inter» – взаємний, «act» – діяти). Так, О. А. Комар вважає, що інтерактивний метод навчання передбачає міжособистісне педагогічне спілкування, організацію ефективного взаємозв'язку, комунікації, співпрацю між викладачем та студентами [8].

У сучасних психолого-педагогічних джерелах інформації до інноваційних підходів організації СРС, відносять: ігровий метод; проблемно-пошукові методи (кейс-метод, складання інтелектуальної карти та ін.); метод проектного навчання; метод застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Вітчизняний педагог Н. В. Остапович головним завданням дидактичних ігор у професійній медичній освіті вважає: підвищення самостійність майбутнього фахівця, активізацію опорних знання та вмінь, піднесення духу творчості в навчанні, можливість висловити власні думки, забезпечення підготовки до професійної практичної діяльності [15].

Вивчення психолого-педагогічних джерел інформації з питання що досліджується свідчить про те, що, дієвими у процесі організації СРС вважаються проблемно-пошукові методи, котрі орієнтовані, насамперед, на формування умінь та навичок інтелектуальної діяльності, професійної компетентності майбутнього медичного фахівця. Проблемно-пошукові методи передбачають складання розумових карт, використання кейс-методу та ін.

В основу складання інтелект-карти (розумової картки) покладені дослідження всесвітньо відомого письменника, психолога й консультанта Т. Бьюзена. Дієвість даного методу пов'язують зі здатністю правої та лівої півкулі головного мозку одночасно обробляти інформацію. Ліва півкуля несе від-

повідальність за послідовність обробки та аналіз інформації, логічне мислення, слова, числа. За допомогою правої півкулі людина сприймає кольори та розміри, ритм, уяву, емоції, орієнтується в просторі. Для засвоєння інформації студенти використовують переважно ліву півкулю, яка відповідає за логічні здібності, як результат у студента відсутня здатність бачити повну, цілісну картину, тобто блокується асоціативне мислення.

Створивши інтелект-карти, Т. Бьюзен зміг задіяти обидві півкулі головного мозку, це сприяло кращому формуванню освітньо-пізнавальної компетенції студентів. Інтелект-карти – це графічний спосіб вираження процесів радіантного мислення, інструмент розвитку пам'яті, візуалізації та структуризації інформації, вирішення творчих завдань, прийняття рішень [4].

Належність кейс-методу (метод *case-study*) до активних підходів навчання, звісно ж, визначається його сутністю – засвоєння та застосування навчального матеріалу у вирішення конкретних практичних проблем та ситуацій з урахуванням специфіки професійної діяльності. Кейси базуються на реальному фактичному матеріалі, або ж наближені до реальної ситуації [24].

У публікаціях сучасних науково-педагогічних працівників Школи охорони здоров'я Національного університету «Києво-Могилянська академія», Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова та Запорізького державного медичного університету міститься аналіз впровадження кейс-методу у контексті його застосування для підвищення професійної підготовки студента-медика [12, 19]. Дослідники зазначають, що навчальні завдання кейсів дозволяють студентам набути вмінь використовувати теоретичний матеріал для аналізу практичних проблем; оцінювати ситуації та здійснювати пошук необхідної інформації; формулювати питання; розробляти багатоваріантні підходи до реалізації алгоритму дій; приймати рішення в умовах невизначеності; прогнозувати способи розвитку ситуацій; брати участь у конструктивній критиці.

Інноваційним підходом до навчання у період сучасності є метод проектів. Застосування даного методу у процесі підготовки майбутніх медичних фахівців

передбачає як самостійне так і групове виконання роботи. При організації роботи над проектом використовується інтелектуально-конкурентна система співпраці, у межах якої студенти самостійно здобувають та аналізують інформацію, формують різні погляди на окреслену проблему та самостійно знаходять шляхи її вирішення [1].

Важливо також зазначити, що проведений нами аналіз психолого-педагогічних джерел інформації дозволяє стверджувати, що розширюють дидактичні можливості організації СРС інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) навчання. Сьогодні вміння застосовувати ІКТ для досягнення навчальної мети є обов'язковим компонентом підготовки компетентного фахівця.

Вітчизняна дослідниця О. С. Хорошайло здійснивши аналіз підходів щодо впровадження ІКТ у процес організації СРС в закордонних ЗВО зазначає, що електронне навчання – це навчання в інтерактивному, дистанційному форматі через Інтернет, локальну внутрішньокорпоративну мережу – Інтернет, по електронній пошті [22]. Цей вид навчання нині упроваджується в українських ЗВО. Фахівці наголошують на про його перспективність, оскільки, в першу чергу, він розрахований на вдосконалення студентами умінь і здатності працювати самостійно, вести власне дослідження, а також сприяє розвитку почуття відкриття, переміщення студента в реальність майбутньої професійної діяльності.

Сучасні ІКТ, що надають широкі можливості при організації СРС, – це електронні підручники, комп'ютерні програми, комп'ютерні мультимедійні презентації, Web-квести, тощо.

Одним із засобів організації СРС є використання електронних підручників (ЕП). В процесі роботи з ЕП студенти отримують можливість оперативно здійснити пошук необхідної інформації, що сприяє кращій підготовці до аудиторних занять.

Сьогодні, у період реформування системи вищої освіти України відповідно до сучасних світових вимог для забезпечення високої якості навчання, ефективного управління процесом підготовки фахівців в умовах вищої школи поряд

з якісними навчальними та навчально-методичними виданнями з навчальних дисциплін набувають особливо важливого значення різного роду комп'ютерні програмні продукти: навчальні (засвоєння дисципліни); контролюючі (визначення рівня знань); програми-тренажери (формування та закріплення набутих знань); демонстраційні (демонстрація практичних навичок) та ін. Використання комп'ютерних програм допомагають закріпити професійні навички та сприяють формуванню самостійної освітньої діяльності студентів.

Комп'ютерні програмні продукти для проведення розрахунків, побудови та оформлення графіків, аналізу даних, створення мультимедійних презентацій та ін.. активно застосовуються в освітньому процесі Київського університету імені Бориса Грінченка [16].

Для організації СРС у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. Михайла Коцюбинського застосовують програмний продукт ІІІAS. На основі комп'ютерної програми ІІІAS в університеті створено та впроваджено в освітній процес навчальні електронні курси з низки дисциплін. Використання електронних курсів сприяло підвищенню ефективності СРС [23].

Виходячи із викладеного ми вважаємо, що комп'ютерні програмні продукти мають бути невід'ємною складовою основи якості засвоєння студентами навчального матеріалу як на заняттях, так і в процесі самостійної роботи. Тобто, об'єктивна необхідність підвищення якості вищої освіти в умовах сьогодення потребує застосування різного роду комп'ютерних програмних продуктів й у тому числі комп'ютерного тестування, і в першу чергу на такій стадії освітнього процесу, як самоперевірка рівня знань студентів. Система контролю, яка є важливим компонентом будь-якої педагогічної технології, потребує розвитку таких способів і засобів оцінювання навчальних досягнень студентів, які забезпечували б об'єктивною інформацією всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших розробок – дослідження основних підходів щодо самодіагностики успішності самостійної роботи студентів за допомогою комп'ютерного тестування.

Список використаних джерел:

1. Бажан Т. О. Особливості впровадження в навчальний процес самостійної роботи студентів / Т. О. Бажан // Інноваційні технології в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів: тези доповідей навчально-наукової конференції з міжнародною участю (23 березня 2017 р.). – Полтава : Вид-во «УМСА», – 2017. – С.10-12
2. Бенера В. Є. Самостійна робота студентів у навчальному процесі вищої школи (друга половина 19-го – початок 20-го ст.) / В. Є. Бенера // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – № 3-4. – С.16 - 23.
3. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. ... к. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Бойко Н. І. – Київ, 2008 – 25 с.
4. Бьюзен Т. Супермышление / Тони Бьюзен, Барри Бьюзен. – Минск : Попурри, 2003. – 183 с.
5. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 256 с.
6. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Закон України про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
8. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : автореф. дис. ... к. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. А. Комар. – Умань, 2011 – 46 с.
9. Кузьміна Н. В. Методи дослідження педагогічної діяльності / Н. В. Кузьміна. – Л. : Вид-во ЛГУ, 1990. – 214 с.

10. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. 2-е вид., доп. і випр. – Х. : «ОВС», 2010 – 480 с.
11. Мартиненко М. Ю. Формування культури самостійної роботи майбутніх економістів засобами дистанційного навчання: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. Ю. Мартиненко. – Дніпропетровськ, 2015. – 260 с.
12. Мельнікова О. В. Проблемно-орієнтоване навчання як крок до підвищення професійної підготовки студента-медика / О. В. Мельнікова, Т. В. Іваненко // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 березня 2015 року, м. Суми). – Том 2. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 100-101
13. Мікулець Л. В. Науково-дослідницька робота як елемент формування професійної компетентності студентів-медиків / Л. В. Мікулець // Актуальні питання вищої медичної та фармацевтичної освіти: досвід, проблеми, інновації та сучасні технології: матеріали навчально-методичної конференції (Чернівці, 19 квітня 2017р.). – Чернівці, 2017. – С. 146
14. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с
15. Остапович Н. В. Дидактичні ігри як засіб активізації навчання природничо-наукових дисциплін у медичному коледжі / Н. В. Остапович // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна. – 2014. – Вип. 20. – С. 215-218.
16. Панченко Ю. В. Застосування прикладних програм загального призначення у навчально виховному процесі / Ю. В. Панченко // Інформаційні технології 2015: матеріали II Української конференції молодих науковців (Київ, 28-29 травня 2015р.). – Київ, 2015. – С.52-54

17. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении : теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
18. Слободяник О. В. Методика організації самостійної роботи студентів педагогічних університетів у процесі навчання фізики : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / О. В. Слободяник . – Кіровоград : Б.в., 2012 . – 19 с.
19. Степурко Т. Кейс-стаді як метод викладання управлінських дисциплін в охороні здоров'я / Т. Степурко, О. Ігнащук // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – К. : Вид-во АПСВТ, 2017. № 1. – С. 70-77
20. Умрик М. А. Організація самостійної роботи майбутніх учителів інформатики в умовах дистанційного навчання інформатичних дисциплін. : авт.. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» / М. А. Умрик. – Київ, 2008. – 24 с.
21. Ушинский К. Д. Труд в его психическом и воспитательном значении / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : В 6-ти томах. – М., Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1988. – Т. 2. – С. 8-26.
22. Хорошайло О. Закордонний досвід з використання інноваційних технологій та прийомів з організації самостійної роботи студентів / О. Хорошайло // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2011. – Вип. LV. – Ч. III. – С. 163-168.
23. Шимкова І. В. Автоматизована система управління навчанням як засіб організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення фахових дисциплін // Zbióraportów naukowych. «Postępy nauce-wostatnich latach. Nowych rozwiązań». (28. 12. 2012 – 30. 12. 2012) – Część 3/2. – Warszawa: Wydawca : Sp. zo. o. „Diamondtradingtour”, 2012. – Str. 37-42.
24. Штефан Л. В. Використання кейс-методу у професійній підготовці інженерів-педагогів / Л. В. Штефан, С. А. Лисенко // Збірник наукових праць Бер-

Наукові записки кафедри педагогіки Випуск 43, 2018

дянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). 2011.
№2. – С. 315-323.